

K İ T A P L A R D A N H A B E R

RUSSIAN IMPERIALISM (Ed. Taras Hunczak). New Brunswick, N. J., Rutgers University Press, 1974. xi + 396 s.

A III 8715.

Taras Hunczak'ın derlediği bu kitap, çeşitli uluslara mensup on Rus tarihi bilgininin, Büyük İvan'dan Devrim'e değin Rusya'nın yayılması ve küçük Moskova prensliğinin giderek dev Çarlık İmparatorluğu'na dönüşmesi konusundaki yazılarından oluşmaktadır. Değişik uluslara mensup tarihçilerin yaklaşımlarını ve görüşlerini yansıtmasına karşın, Taras Hunczak, kitabın birleştirici ve tutarlı bir çerçeveye oturmasını sağlamıştır. Çar Büyük İvan'dan Ramonov hanedanının düşüşüne değin Çarlık Rusya'nın yayılma siyaseti ele alınırken, Rus İmparatorluğu'na, çeşitli din ve ırklara mensup kitleleri içine alan ve kendisini oluşturan halkların sayıca, imparatorluğun güçlü kurucularından daha çok olduğu bir devlet olarak bakılmaktadır.

Kitabın önsözünde, Taras Hunczak, bu eserin, Rus emperyalizminin geniş kapsamlı ilk tarihi olduğunu belirttiikten sonra, emperyalizm kavramını, "bir ulusun ya da devletin, diğer uluslar, ülkeler ya da halk grupları üstünde gücünü ve etkisini genişletmesi" olarak anladığını, kitaba katkıda bulunan yazarların, yaklaşımları arasındaki ayrılıklar ne olursa olsun, bu temel anlayıştan yola çıktıklarını ve bu kavramı, tarihsel süreç içinde, içeriğini inceleyerek tanımladıklarını söylemektedir. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Rus tarihsel bağlamı içinde, Rus emperyalistik davranışının kökenlerini açıklama çabalarına yer verilmekte; ikinci bölümde ise, Rus imparatorluğu kurucularının, kuzeyde Baltık denizi, güneyde Karadeniz ve Hazar Denizi, doğuda ise Sibirya üzerinden Pasifik Okyanusu'na değin yayılma planlarının uygulanması ele alınmaktadır.

Kitabın içindekiler şunlardır: Önsöz: *Taras Hunczak* (IX). – Giriş: *Hans Kohn* 3. – Rus Emperyalizminin kökenleri: *Henry Huttenbach* 18 – Rus Emperyalizminin yeniden değerlendirilmesi: *Emanuel Sarkisyanz* 45 – Pan-Slavizm ya da Pan-Rusizm: *Taras Hunczak* 82 – Rusya ve Baltık: *Ragnhild Marie Hatton* 106 – Rus-Polonya Karşılaşması: *Walter Leitsch* 131 – Ukrayna ve Moskova yayılması: *Henry R. Huttenbach* 167 – Balkanlarda Rus egemenliği: *Traian Stoianovich* 198 – Rusların Kafkaslara nüfuzu: *Firuz Kazemzadeh* 239 – Rusların Orta Asya'yı ele geçirmeleri ve sömürgeleştirmeleri: *Geoffrey Wheeler* 264 – Rusların Uzak Doğu'ya ilişkin tasarıları: *Sung - Hwan Chang* 299 – Notlar 323 – Yazarlar hakkında 369 – Dizin 373.

Kitabın içinde şu başlıkları taşıyan dört harita yer almaktadır: Orta Doğu ve Avrupa'nın 1550'lerdeki durumu (s. 109). Rusya'nın Avrupa'daki büyümesi (s.163-164). Ukrayna ve Kosak ülkesi (s. 193-194 arası). 1914 öncesinde Asya'da Rus yayılması (s. 255-256 arası).

SKILLITER, S. A. : *William Harborne and the Trade with Turkey, 1578-1582, a Documentary Study of the First Anglo-Ottoman Relations.* Oxford University Press, 1977. XVIII + 291.

A IV 2376.

Bu kitap, 1578 - 1582 döneminde İngiliz-Osmanlı ilişkilerini, özellikle ticarî ilişkilerinin gelişimini belgelerle sunmaktadır. 1578, William Harborne adlı İngiliz tacirinin gizli ajan olarak İstanbul'a gönderildiği yıldır. Harborne'un, Osmanlılara İngiliz silâhları sağhyacağına söz vermesi, kendisine 1579 Mart'ında ticaret izni verilmesinde etkin olmuş, bunu 1580 Mayıs'ında İngilizlere tanınan kapitülasyonlar izlemiştir. İngilizlerin Türk pazarına girişinde Harbone'un faaliyetleri önemli bir rol oynamıştır.

Harbone'un çabalarını inceleyebilmek için, öncelikle Sultan III. Murad ve Kralice I. Elizabeth arasındaki yazışmalardan yararlanılmaktadır. Kitabın kapsamına giren dönemde İngiliz-Osmanlı ticarî ilişkilerini aydınlatmak için büyük ölçüde Richard Hakluyt'un *The Principall Navigations, Voiage and Discoveries of the English Nation* (birinci bas. 1589/90, ikinci bas. 1589-1600) adlı eserinde yayımladığı belgelere dayanılmakta, Hakluyt'un çevirilerini yayımladığı metinlerin asılları verilmekte, ayrıca konuyla ilgili başka belgeler de sunulmaktadır. Bundan başka, Skilliter, Prof. Paul Witteck'in 1940 yılında Oxford'da bulduğu belgelere dayanarak, İngiliz-Osmanlı ilişkilerinin ilk yılları hakkında hazırladığı ancak sonradan yayımlamadığı ve Skilliter'e devrettiği monografinin elyazmasından ve Skilliter'in konuyla ilgili notlarından da yararlanmıştır.

Kitapta, I. Elizabeth ve III. Murad'ın sarayları arasındaki diplomatik ilişkilere ışık tutan, sayısı elliyi aşkın ve çoğu daha önce yayımlanmamış, Osmanlıca, Latince, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve İngilizce belgelerden yararlanılmaktadır.

Kitabın içindekiler şunlardır: Levhalar listesi (XIII). - Giriş XV. - Transliterasyon dizgesi (XIX). - Kısaltmalar (XXI). - Teşekkür (XXIII). - I. Bölüm : Türkiye ile ticaretin gözden geçirilmesi 1 - III. Murad'ın Kaptan Giacomo ile ilgili hükmü. Aralık 1575 (14) - 2. Levant'a yapılacak bir yolculuğa ilişkin gider tahmini. Haziran 1577 (19) - 3. Türkiye ticaretinde ilişkin muhtıra. 1578 (?) (28) - II. Bölüm : Harborne'un İstanbul'a ilk yolculuğu 34. - 4. Stephen Béthory'nin İngiliz tüccarları adına bildirişi. Mart 1579 (45). - III. Bölüm : Diplomatik yazışmalar başlıyor (49). - 6. III. Murad'ın I. Elizabeth'e hükmü. Mart 1579 (49). - 7. III. Murad'ın İngiltere rotaları üzerindeki görevlilere hükmü. Mart 1579 (55). - 7A. Kılıç Ali Paşa'nın bir İngiliz için verdiği yol hükmü. Mart 1579 (57). - 8. Mustafa Bey'in I. Elizabeth'e mektubu. Mart 1579 (58). - Büyükelçinin raporu. Mart-Nisan 1579 (60). - III. Murad'ın I. Elizabeth'e mektubu (name-i humayun). Eylül 1579 (66) - 9. III. Murad'ın Akdeniz'deki görevlilere hükmü. Ekim 1579 (67). - 9A. Kılıç Ali'nin Juyé için verdiği yol hükmü. Ekim 1579 (68). - 10. I. Elizabeth'in III. Murad'a mektubu. Ekim 1579 (69). - 11. I. Elizabeth'in Mustafa Bey'e mektubu. Ekim 1579 (73). - 12. Dr. Thomas Wilson'un Harbone'a mektubu. Ekim 1579 (75). - 13. - III. Murad'ın I. Elizabeth'e mektubu. Mart 1580 (77). - Fransız elçisinin raporu. Mart 1580 (78). - IV. Bölüm : İlk İngiliz kapitülasyonları (86).

14. - III. Murad'ın İngilizlere imtiyazlar sağlaması. Mayıs 1580 (86). - 14-A. III. Murad'ın İngiltere'den gelen elçi için verdiği yol hükmü. Mayıs 1580 (103). - V. *Bölüm*: Girişim geliyor (105). - 15. III. Murad'ın, İngiltere'den gelen tüccarlar için verdiği yol hükmü. Mayıs 1580 (105). - 15-A III. Murad'ın Cezayir'deki İngiliz tüccarları için verdiği berat. Mayıs 1580 (107). - 15 B. III. Murad'ın Cezayir'deki bir tüccar için verdiği yol hükmü. Mayıs 1580 (108). - 150. III. Murad'ın Kaptan Paşa'ya hükmü. Mayıs 1580 (108). - 16 A. Harbone'un Foster'e talimatı. Haziran 1580 (110). - 16B. Harbone, Gallante ve Achille arasında yapılan sözleşme. Haziran 1580 (111). - 17. III Murad'ın I. Elizabeth'e mektubu. Haziran 1580 (115). - 18. Mustafa Bey'in I. Elizabeth'e mektubu. Haziran 1580 (117). - 19. III. Murad'ın III. Henri'ye mektubu. Temmuz 1580 (119). - 19A. III. Murad'ın Berthier için verdiği yol hükmü. Haziran 1580 (122). - 29. III. Murad'ın I. Elizabeth'e mektubu. Eylül 1580 (123). - İmparatorluk elçisinin raporu. Eylül 1580 (126). - 21. III. Murad'ın William için verdiği yol hükmü. Ekim 1580 (131). - 22A. Harbone'un Poullain'e talimatı. Aralık 1580 (136). - Venedik elçisinin raporu. Kasım 1580 (138) *IV. Bölüm*: Girişim başarısızlığa mı uğruyor? (139). - 23. III. Henri'nin III. Murad'a mektubu. Ocak 1581 (142). - İmparatorluk elçilerinin raporu. Mayıs 1581. (143). - 25A. G. H. (= William Harbone?)'a Girit'le ilgili olarak verilen talimat. Şubat 1581 (147). - 25B. Harbone'un del Giardino'ya verdiği vekâletname. Nisan 1581 (148). - 26. Harbone'un Lord Burghley'e mektubu. Haziran 1581 (154). - Fransız elçisinin raporu. Haziran 1581 (162). - İmparatorluk elçisinin raporu. Haziran 1581 (163). - Onlar Konseyi'nden Bailo'ya Haziran 1581 (164). 27. I. Elizabeth'in III. Murad'a mektubu. Haziran 1581 (165). - 28. Fransızlara sağlanan kapitülasyonlardan bazı maddeler. Temmuz 1581 (170). - 29. III. Murad'ın III. Henri'ye mektubu. Temmuz 1581 (173). - *VII. Bölüm*: Türkiye Ticareti devam etmelidir. (176). - 39. Burghley'in kentler ve mallarla ilgili notları 1582 (?) (177). - 31. Edward Osborne tarafından ibraz edilen maddeler. Temmuz (?) 1582 (180). - 32. Turkey Co. (Türkiye Şirketi)'nin bir elçi gönderilmesine ilişkin dilekçesi. 1582 (?) (183). - 33. Turkey Co.'nin ikinci dilekçesi. 1582 (188). - 33A. Osborne'un Türkiye'de kurulması önerilen diplomatik temsilciliğin finansmanına ilişkin muhtırası. 1582 (?) (190). - 34A. Majestelerinin onurunu ilgilendiren sorunlar. 1582 (?) (191). - 34B. Sultan'a önerilmek istenen kapitülasyon maddeleri. 1582 (?) 192 - Ek: Belgelerin yazıldıkları dillerde (çağdaş dillere çevirileri ile birlikte) sunuluşu (201). Bibliyografya (277). - Dizin (283).

YODFAT, ARYEH: *Arab Politics in the Soviet Mirror*. Kudüs, Israel Universities Press, 1971. xi + 332 s.

A III 7401.

Shiloah Orta Doğu ve Afrika Araştırmaları Merkez'ince yayımlanan monografi dizisi içinde yer alan bu kitapta, Arap ülkelerindeki rejim, siyasal partiler, Arap sosyalizmi, Arap milliyetçiliği, ekonomik ve toplumsal reformlar, Arap birliği ve araplararası ilişkiler gibi sorunlar karşısında Sovyetler Birliği'nin tutumu incelenmektedir. Ele alınan Arap devletleri, Sovyetler Birliği'nce "devrimci" ve "ilerici"

olarak nitelenen Arap devleti, Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır), Suriye ve Irak'tır. Kitabın kapsadığı dönem, bu üç Arap devletinin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsız devletler olarak ortaya çıkışından altı gün süren Arap - İstail savaşına değin geçen dönemdir. Kitabın son bölümünde altı günlük savaş ve bu savaşın etkileri kalın çizgileriyle ele alınmıştır.

Kitapta, inceleme konusu olan Arap ülkelerinin doğrudan doğruya izledikleri siyaset ve bu ülkelerle Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin gelişimi üstünde durulmamakta, Sovyet ekonomik ve askeri yardımı ya da Sovyet diplomatik faaliyetlerinin ayrıntılarına girilmemekte, Arap komünistlerinin görüşlerine, Sovyet ya da uluslararası komünist forumlarında ve Sovyet basınında yansıtıldığı ölçüde yer verilmektedir. Çünkü yazarın amacı, kendisinin belirttiği gibi, Sovyet-Arap ilişkilerinin ya da Arap ülkelerinin bir tarihçesini sunmak değil, Sovyetlerin gözüyle çağdaş Arap ülkelerinin izledikleri siyaseti betimlemektir. Yazar, bunu yaparken büyük ölçüde Sovyet resmî görüşünü yansıtan resmî demeçler, gazete ve dergi makaleleri ve kitaplar gibi basılı malzemeden yararlanmaktadır.

Kitabın içindekiler şunlardır: Önsöz (IX). - Öndeyiş (XI). - 1. Sovyet açısından üçüncü dünya (1). - 1953 öncesi (1). - 1953-1955 (4). - Sovyetler Birliği Komünist Partisi Yirminci Kongresi (6). - Ulusal burjuvazi (11). - Ulusal demokrasi (17). - İhtilâlcî demokratlar (20). - Kapitalist olmayan kalkınma yolu (24). - Ulusal sosyalizm ve bilimsel sosyalizm (27). - 2. Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır) 32. 1952 öncesi Mısır'a ilişkin Sovyet görüşleri (32). - Mısır ihtilali (34). - 1952-1954 (34). - 1955-1958 (45). - 1959-1961 (51). - 1962-1963 (64). - 1964 (75). - 1965 (85). - 1966 (92). 3. Suriye (103). - 1958 öncesi (103). - Eylül 1961-Mart 1963 (108). - Baas Partisi ve iktidara gelişi (Mart 1963-Aralık 1964) (111). - Baas'la yaklaşma (Ocak 1965-Şubat 1966) (124). - Suriye "yeni bir yolda" (134). - 4. Irak (146). - Kasım rejimi: Sovyet onayı (1958-1959) (146). - Kasım rejimi: Sovyet ihtirazî kayıtları (1960-1963) (158). - Baas rejimi (8 Şubat-1963 (165). - Ârif rejimi (Kasım 1963'ten itibaren) (171). - Kürt sorunu (181). - 5. Araplararası ilişkiler (192). - Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce (192). - Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kuruluşu (201). - Irak ihtilali ve Irak-Birleşik Arap Cumhuriyeti ilişkileri (206). - Mısır-Suriye Birliği ve dağılması (213). - Arap komünistlerinin Mısır-Suriye Birliği ve bu birliğin dağılmasına ilişkin görüşleri (216). - Baas'ın üçlü bir Birleşik Arap Cumhuriyeti oluşturma çabaları (1963) (225). - Kruşçef'in Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni ziyareti (Mayıs 1964) (227). - Sovyetlerin Arap Birliği konusundaki görüşleri (230). - Arap komünistlerinin Arap Birliği konusundaki görüşleri (237). - Arap ittifakı (247). - "İslâm Paktı" (248). - Arap Zirve Konferansları (249). - İlerici ve gerici Arap devletleri (254). - Yemen savaşı (256). - Sonuç (259). - 6. Haziran 1967 Savaşı ve sonuçları (262). - Savaşın başlangıcı (262). - Altı günlük savaş (265). - Mısır (266). - Suriye (280). - Irak (289). - Araplararası ilişkiler (297). - Notlar (303). - Dizin (325). - Kısaltmalar (322).

War, Technology and Society in the Middle East (ed. V. J. Parry ve M. E. Yapp). Londra, Oxford University Press, vi + 448 s.

A III 9906.

Bu kitap, Doğu ve Afrika Araştırmaları Okulu'nda 1970 Eylülünde düzenlenmiş olan Ortadoğu'da Savaş, Teknoloji ve Toplum konulu konferansta çeşitli ülkelerden gelen bilim adamlarının sundukları bildirilerden (bir eksiğiyle) oluşmaktadır. Bildirilerin tümünde aynı ana sorun ele alınmaktadır. Bu sorun, savaş ve teknolojideki gelişmelerle toplumsal örgütlenme biçimlerindeki değişiklikler arasındaki bağıntıdır. Kitabın kapsadığı M. S. 600 yılından sonraki dönemde savaş genellikle hükümetlerin başlıca etkinliği olmuştur. Savaş, teknolojik yeniliklerden etkilenmiş; buna karşılık bilimsel ilerlemeye savaş bir uyarıcı olmuştur. Öte yandan, insanüstü ve diğer kaynaklara duyulan askerî gereksinimler ve savaşın beslediği teknolojik ve örgütsel sistemlerin uyarıcılığı da toplumu etkilemiştir. Buna karşılık, toplumun yapısı savaş usullerinin ve yeni teknolojiden yararlanma eğiliminin en önemli belirleyicisi olmuştur. Örneğin, M. S. 600 yılından sonraki dönemde ortaya çıkan iki önemli değişiklik, barutun ve ateşli silâhların icadı ile 19. yüzyılda orduların büyüklüğünde ve üslûbundaki değişiklik, savaş, teknoloji ve toplum arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde etkilemiştir. Ateşli silâhların bulunuşu, savaş alanını ve orduların yapısını yeniden biçimlendirmiş ve savaşı daha pahalı kıldığı için toplumda ve hükümetle toplum arasındaki ilişkide önemli değişikliklere yol açmıştır. Böylece, bu üç öge, savaş, teknoloji ve toplum, ayrılmaz bir biçimde birbiri içine girmiştir. Bu nedenle de, kitabı oluşturan bildirilerin tümünde aynı sorunlar şu ya da bu biçimde ortaya çıkmaktadır.

Kitapta yer alan bildirilerin üçü, Hélène Ahrweiler, Claude Cahen ve V. J. Parry'nin bildirileri Fransızca, diğerleri İngilizce olarak verilmiştir.

Kitabın içindekiler şunlardır: Önsöz (V). – Giriş (1). – İlk Arap fetihlerinde devenin ve atın rolü: *D. R. Hill* (Londra) 32. – İslamda Memlûk askerî kurumuna ilişkin ön görüşler: *David Ayalon* (Kudüs) (44). – Ortaçağda İslâm ordularında askere alma, yoklama ve tefiş: *C. E. Bosworth* (Manchester) 59 – Haydaran savaşının askerî yönü: *M. Brette* (Londra) (78). – Bizans'ta askerî seferlerin örgütlenmesi: *Hélène Ahrweiler* (Paris) (89). – Haçlılar ve Batı'nın teknolojik atılımı: *Lyn White Jr.* (Los Angeles) (197). – Ortaçağda Yakın Doğu'da askerî tekniklerde meydana gelen değişiklikler ve bunların tarihsel önemi: *Claude Cahen* (Paris) (113) – Bizans ve Türk toplumları ve insangücü kaynakları: *Speros Vryonis, Jr.* (Los Angeles) (125). – Memlûk Farislerin Eğitimi: *Hasaneyn Rebi* (Kahire) (153) – Ondört ve onbeşinci yüzyıllarda Osmanlı fetihlerinden hemen önce ve sonra Balkanlarda ateşli silâhlar; *Djruđjica Petrovic* (Belgrad) (164). – Ateşli silâhların Orta Doğu'da yayılmasının sosyo-politik sonuçları: *Halil İnalcık* (Ankara) (195). – Savaş yöntemleri, *V. J. Parry* (Londra) (218). – Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Kırım Tatarlarının askerî örgütlenmesi ve taktikleri: *L. J. D. Collins* (Londra) (257). – Onyedinci yüzyıllarda Şuriye'deki mahallî kuvvetler: *Abdülkerim Refik* (Şam) (277). – Dağ savaşçıları ve Yunan ihtilâli: *Dennis N. Skiotis* (Harvard) (308). – Ondokuzuncu yüzyılda Orta Doğu ordularının modernleştirilmesi: karşılaştırmalı bir

bakış: *M. E. Yapp* (Londra) (330). – II. Abdülhamid'in saltanatından 1913'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda savaş, teknoloji ve toplum; *Mahmut Şevket* ve *Alman Askerî heyeti, Gelen W. Swanson* (Kentucky) (367). – Orta Doğu'da Osmanlı egemenliğinin sonlarında ve sonrasında siyasal amaçlar ve askerî araçlar: *Dankwart A. Rustow* (New York) (386). / Çok-uluslu toplumlarda askerler ve toplumsal değişim; Çağdaş Orta Doğu: *J. C. Hurewitz* (New York) (400). – Orta Doğu askerî kurumlarının karşılaştırmalı olarak tahlilinde bazı gözlemler: *Morris Janowitz* (Şikago) (412). – Dizin (441).

ŞADAN KARADENİZ